

Heus ací el text del ms. esp. 508 de la B. N. de París:⁴⁵

[1a] Ací comença lo libre de Johannissi de *Introductions del Art de Tegni*

Medecina se divideix o-s deperteix en dues maneres ho en dues parts, ço és en tehòrica e en pràtica, de les quals dues, la tehòrica se departeix en tres parts, ço és en complecció de les coses naturals e de no naturals e aquelles qui són contra natura, de les quals la sciència de sanitar e de malaltia e de naturalitar ve e prohehex. Quant fora és entrès,⁴⁶ humors sobrapugen e habunden més que no deuen del cors natural, les quatre humors crexen, per la qual raó o significació se conex la malaltia.

De coses naturals

Les coses naturals són VII, ço és assaber aliments, compleccions, comistions, membres, virtuts, sperits e operacions. E alguns ajústan

45. Vegeu l'Apèndix, notícia 3. La *Isagoge* catalana també es troba al ms. Lat. 4797 de la B. Apostòlica Vaticana i, en brevíssims extractes del segle XVIII, copiats d'aquest darrer, al ms. 239 de la B. Universitària de Barcelona. En la transcripció he operat algunes correccions evidents fonamentades en la comparació amb dues versions llatines: Gracia 1974-1975 i Maurach 1978, procedents de recensions parcials diferents.

46. Maurach 1978, 151: "Cum ipsae naturales res extra cursum suum procedunt".

en açò IIII coses ultre les set demunt dites, ço és assaber, edats, colors, figures e la diffinició entre mascle e fembra.⁴⁷

De elaments simples

Los alaments són IIII, ço és assaber foch, àer, aygua e terra. Lo [1b] foch es calt e sech e lo àyer, calt e humit; l'aygua, freda e humida e la terra és freda e secca.⁴⁸

De les complexions

Les complexions són VIII, ço és vuit destemprades e una temprada. De les destemprades, les quatre són simples, ço és calt e fret, humit e sech, e les IIII compostes són axí com qual e sech, fret e humit.⁴⁹ Mas temprada és dita quant lo cors és dit sa ab temprament de aquestes.⁵⁰

De les complexions dels elaments

Les composicions ho comistions dels humors són IIII, ço és sanch e fleuma e còlera roge e malencolia. La sanch és calda e humida. La còlera roge és calda e seca. La fleuma és freda e humida. La malencolia és freda e secca. E aquestes humors açí les diré.⁵¹

De fleuma

De fleuma són V maneres, ço és assaber, ffeuma salsa, e fleuma dolça, e fleuma agre, e fleuma vítreia, e l'altre fleuma natural. Ffeuma salsa és aquella qui és pus calda e pus secca de les [1va] altres maneres de fleuma. E aquesta és més en substància e-s pus sutze de humor colè-

47. Nota al marge esquerre del f.1r: "Natura segons lo filosofff és dita en dues maneres. Natura és començament de moviment e de rapòs, e segons que natura és ferma de matèria de la cosa. Item natura segons lo mege és dita en IIII maneres, segons que natura és complecció, natura composició, virtut cogitativa de tot lo cors e natura segons ús e costuma."

48. Nota al marge inferior del f.1ra: "Item elament és començament de generació de craxament e de minvament de les coses caïbles e açò fayent la planeta."

49. Maurach 1978, 152: "calidum et humidum, calidum et siccum, frigidum et humidum, frigidum et siccum."

50. Nota al marge dret del f.1r: "Elaments són corsos o parts primeras del cos humà e és una de les coses qui no-s poden departir en parts de diverses formes, del masclament de les quals [són] fetes diverses spècies de coses engentans."

51. L'original també omet el tractament de la sang i passa a la flegma. Nota al marge dret del f.1r: "Equal mesclament o composició o conjunció és la qual contén agualment de les qualitats dels elaments. Item la comistió e hunió ho unitat de les coses convients és ajustar les parts moltes o poques e de les coses ajustades."

riqua. E és altre fleuma dolçe anant a qualitat e humiditat, e aquesta és surzada de humor sanguínea.⁵² E és altre fleuma qui és dita vitrea, la qual nex de fort gran frigiditat ab congelament e fas-se axí com en lo[s] vells e en los quals és aminvade la qualor natural. E és altra manera de fleuma freda e humida, e aquesta no ha sebot nomenada, mas retén la pròpia fredor e humor.⁵³

De còlera roge

Còlera roge se dividex o departex en v maneres, car à-y una manera de còlera la qual és rosade e clare e naturalment e substancialment, e aquesta à nom còlera rúbea, lo comançament ho neximent de la qual és del ferge. E à-y altre còlera la qual se apella citrina, lo comançament de la qual és per comistió o composició de fleuma ayguosa e de còlera roge, emperò aquesta és menys calda. À-y altra còlera samblant a mujol d'ou, la qual se apella vitel·lina, la qual nex per mesclament de fleuma congelade e de còlera rossa; clara-verda. a manera de mal robí, lo neximent de la qual és majorment del stómach.⁵⁴ À-y altre manera de còlera verda a manera de verí, per ço cor ell nax de fort gran cramament, la qual ha pròpia calor e pròpia malícia. E són dues altres [1vb] spècies de còlera ultra les v demunt dites, la una de les quals ha nom fumosa, l'altra à nom índica.⁵⁵

De còlera negre

La còlera negra, ço és malencolia, és en dues maneres e à tres sabós, so és dolç, stíptic e pòndich.⁵⁶ La una manera és natural a manera de

52. Maurach 1978, 152: "Et est dulce pertinens ad caliditatem et humectationem infecto sanguine."

53. Nota al marge inferior del f.1rb: "Simpla comistió és aquella en la qual hun alament sobrabnda segons qualitat e segons quantitat". Nota al marge esquerre del f.1va: "E és altre fleuma agre anant alfrigiditat e siccitat e aquesta és surzada de malencolia." (Una taca d'humitat ha esborrat una primera nota del marge esquerre del f.1va, de la qual es veu el calderó vermell i algunes lletres soltes a la dreta).

54. Entre la descripció de la còlera vitel·lina i la verda hi ha un salt d'igual a igual, cf. Maurach 1978, 152: "Est et colera similis vitellis ovorum, quae nascitur ex commixtione flegmaris coagulati et colerae rubeae clarae, quae est minus calida. Quarto modo est colera viridis quemadmodum prassium, cuius origo est magis a stomaco."

55. Nota al marge superior del f.1vb: "Membres són cossos los quals se engenren de comixtions de humors primerament e sens malícia."

56. Els tres sabors no consten als originals de què dispo.

fessa de sanch o de parturbació d'ela, e conex-sa ésser en los colèrichs e per colors negres com ella hix de fora damunt e davall. E aquesta manera de còlera verament és freda e seca. E és altra manera de còlera negra fora de natura causade de la desús dita, e lo comansament e des-sacament d'ella, adustió.⁵⁷ ço és cramament de humors colèriques. E aquesta manera verament és appellade còlera negra e és pus laugera de la primera manera avent en si quax fomesitat e qualitat mortal, ço és que han qualitat mortal.

De membres

Dels membres són en iiii maneres, de les quals alguns n'i à principals per çn com són fundament de matèria. E aquestes són iiii coses, ço és a saber, lo servell, lo cor, lo fetge, los collons. E són altres als quals servexen als damunt dits membres principals, axí com són los nirvis, los quals aministren al servell, e les artèries servexen al cor, e les venes al fetge; los vexells [2a] seminals⁵⁸ qui administren la sperma als collons.

Són encara altres membres havent pròpies virtuts en si, les quals ell[s] mateix se ragexen e sta en ells la lur pròpia qualitat, axí com són los ossos e tots los cartilarges e los membres qui són entre la carn e lo cuyro e los musclos e lo grex e la carn.

E és altra manera de membres, los quals han forsa e pròpies virtuts e én principi e vigor dels fundaments principals. Aquests són axí com lo stómach e los ronyons e los budells e los lacerts. E per ço com aquells han lurs pròpies virtuts, perhò han començament dels membres principals; desigen la viande e transmuden-la, ço és aquella digexen. Lur[s] operacions segons natura, e encare altres pròpies virtuts, les quals vénen a ells dels principals fundament[s] dels quals sí és lo sentiment e⁵⁹ la vida e lo moviment voluntari.⁶⁰

57. Ms. *adustió*, Maurach 1978, 152: "adustione."

58. Ms. *seminats*. Gracia 1974-1975, 317: "vasa spermatica."

59. Ms. *a*.

60. Nota al marge inferior del f.1vb: "Nota lo sentiment és en tres maneres, ço és sentiment e moviment que és alt de natura de ànima mudans, axí com en les bèsties brutes. Item natura de ànima racional, so és que la vida és en quescun membra particular e nex e ve de calor lo spirit vial per les artèries e lo nudriment ve del fetge."

De virtuts

Les virtuts són tres parts, so és assaber, virtut [natural], spiritual e virtut animal.⁶¹ De la virtut natural si és una entre les altres qui amministra e l'altra la qual ha administrat. Adés fa generació, e adés nodrex, e adés perex.⁶² E la virtut la qual amministra are desige, ara retén, ara cou, ara gita fora les coses les quals servexen a la virtut qui perex la cossa qui rep e nodrex lo nodriment. Axí com la virtut servex e provehex a la virtut nutri[ti]va, e la virtut generativa servex altres dues virtuts, la una la qual li muda la viande e l'altra la qual [és] en formació; e les obres de la virtut informativa són sinch, ço és assaber, asimilitiva e concave, perforable, aspre e blane.⁶³

De les virtuts spirituales hixen dues coses, la una és operativa, e de aquesta hix aquella qui ex ample lo cors en les artèries e les streny e de la operació nexen aquestes coses, ço és indignació, ire, victòria, senyoria, seviesa, soli[ci]tat, ço és cor jos.⁶⁴

La virtut sodica: ço és animal, la qual ha ordonat e comprèn; la segona és aquella la qual se mou per moviment voluntari; la terça és virtut sensitiva.⁶⁵ De la virtut qui ordona e compon e discern si nexen la fantasia en lo front, lo enteniment ho la cogitació en lo mig loch del servell, hon és la rahó, e la mamòria en lo occipín, detràs la virtut voluntàriament movent o movedora qui mou los lacerts, per los quals

Nota al marge superior del f.2ra: "Ira és felonía de coratge de les partides de dintre a les foranes trencant com l'animal desiga complir venjansa pensada de louch temps per la ira; ací fets ho ira és en sentiment de sanch engir lo cor. Indignació és [s] element voluntat de angrir (?)."

61. Maurach 1978, 153: "est uirtus naturalis, est et spiritualis, est et animalis. Virtus siquidem naturalis una est quae ministrat, altera cui ministratur."

62. Potser millor "peix"; aquest *perex* tradueix una forma del verb llatí "pasco", en el sentit de "fer créixer". Maurach 1978, 153: "Sed naturalis virtus, cui ministratur, modo generat, modo nutrit, modo pascit."

63. Maurach 1978, 154: "Sed operationes informativae uirtutis quinque sunt: assimilativa, concava, perforabilis, aspera et lenis."

64. Maurach 1978, 154: "Operativa vero virtus est, quae cor dilatat et arterias, et iterum constringit; ab operata haec nascuntur: ira, indignatio, victoria, dominatio, astutia, sollicitudo."

65. Maurach 1978, 154: "Zodiaca uirtus tria complectitur, est una uirtus animalis, quae ordinat et compouit et disceruit, secunda quae movet voluntario motu, tertia sensibilis vocatur."

tots los altres membres passen, mas encara totes les altres parts qui's mouen per moviment voluntari. E la virtut sensible se dividex e sta en la virtut visible e la virtut anditiva e oederativa e tactiva.⁶⁶

Dels sperits

Los sperits són tres. Lo primer és natural e aquest pren comensament del fetge, lo segon és vidal e pren comensament del cor, lo terç és animal e pren comensament del servell. Lo primer de aquest[s] va per venes, les quals no polsen e scanpe's per tot lo cos. E lo segon per les [2va] artèries, e lo terç va als nervis, les quals se conexen en una mateixa manera e cosa en lo sperit, lo qual és la una part de les coses naturals, axí com havem dit de operacions.⁶⁷

De operations

Les operations són dues maneres. La una manera són operations de les costuma (?) singularment complex so que pertany axí com és apetit de viande, per caliditat e per siccitat; la digestió, per caliditat e per humiditat.⁶⁸ E l'altra manera d'ells és que compon en dues coses, axí com és desig, spulsió; desig és compost de dues virtuts e l'altra és aquella la qual desige. L'altra és [s]pulsió antressí composte de dues virtuts, la una qui gite, l'altra qui sent o desige.⁶⁹

66. Nota al marge dret del f.2rb: "la vir [...] engendredores [...] hon diu los infans mascles se conseben en la part dreta de la mare, les fembres eu la sinestra. Mas l'ambrió, axí com diu Johannissi, la virtut natural, a la qual és administrat e a vegades engrenant, crex". Una altra nota al costat de la virtut "sodica", és a dir "zodiaca": "En altre manera a vegades és dita allò solament qui és comensament de feynes per les quals essent lo regiment del nostre cos, e segons açò axí distant avirmit (?) és hàbit de la cosa ordonade en los membres e açò que és a ffer."

67. Als textos llatins de Maurach 1978 i Gracia 1974-1975 l'aparat de les operations precedeix els dels esperits. Nota al marge dret del f.2rb: "Per los mestres és scrit sperit és una sobresa sciencia (?). Contén-s'i al scomoviment a les virtuts del cos e de les sues actious." Una altra nota més avall: "Per los sperits vivim, per la calor nos regim, per les humós som nodrits, per los membres nos sostenim."

68. Errors de traducció i salts de còpia fan incompreensible aquest paràgraf. Maurach 1978, 154: "Operationes duobus modis sunt: sunt operationes, quarum unaquaeque singulariter quod suum est perficit, ut est cibi appetitus per caliditatem et siccitatem, digestio per caliditatem et humectationem, retentio per frigiditatem et siccitatem, expulsio per id quod est frigidum et humidum."

69. Nota al marge esquerre del f.2rb: "Operació és moviment de virtut e allò qui és fet. E açò pot ésser contra; operació o obra no fa, mes és feta per la virtut de la qual hix e fa allò en què és entesa."

Ací és acabada la primera pertícula en la qual tracta de les VII coses naturals. E en la segona pertícula tracta de IIII coses les quals són ajustades a elles, e primerament de les edats.